

הג"ר אברהם שמואל צבי זילבערשטיין זצ"ל

אבד"ק ביידעטשין ובק"ק טאראנטא יצ"ו

בעמח"ס קרנות המזבח

1234567

הערות בספה"ק ישמח משה

אתר החכמה

הגה"צ רבי אברהם שמואל צבי הירש זילבערשטיין זצ"ל, מגדולי הרבנים במדינת פולין בימיו, הי' נכד להרה"ק בעל תפארת שלמה מראדאמסק זי"ע, בהיות שאמו ע"ה היתה בת החסיד החריף מוה"ר יחיאל הלוי לנדא ז"ל מצפת ת"ו שהי' חתנא דבי נשיאה של רבינו התפאר"ש זי"ע. כיהן כאב"ד בק"ק ביידעטשין (ועל שמה נודע כל ימיו), ובק"ק ויערזבניק. ובשור"ת אבני נזר (חיד"ס תס"ה) בא על החתום בין יתר גאוני ורבני פולין באיסור קניית כסא הרבנות. כדי לתת שם ושארית לגאון הלז שכמעט נשכח שמו מן החור האחרון, על כן נאריך קצת בתולדות חייו.

עלה כמה פעמים לארץ הקודש והתגורר בירושלים עיה"ק תובב"א. בסוף ימיו העתיק מגוריו לק"ק טאראנטא יצ"ו במדינת קאנאדא, והי' שם פוסק מפורסם ומראשי וועד הרבנים של העיר. שם בטאראנטא עמד בפרץ וגדר גדר בעד שמירת התורה והמצוות במסירות נפש בלי שום פשרות. ופעל גדולות ונצורות בכמה וכמה עקרי ויסודי התורה, על אף שמחמת זה סבל הרבה רדיפות (מפי ידידנו הרה"ח הישיש מו"ה כתריאל געללער שיחי' מטאראנטא).

הי' דבוק מאוד בתורת זקינו הק' התפארת שלמה זי"ע, וגם חיבר הספר הנפלא **נפלאות התפארת שלמה**, בו כותב דרושים נפלאים על דרך החסידות וחידושים נשגבים זכי הרעיון, מבוססים על עובדות וסיפורים נאמנים מכק"ז התפא"ש זצ"ל, ונדפס בהסכמת האדמו"ר רש"ח מראדאמסק זצ"ל, הגאון מאסטראווצא זצ"ל, הגרש"ד כהנא אב"ד ווארשא, הגרצ"י מיכלסזאהן אב"ד פלונסק, ועוד. נוש' לציון שאחר המלחמה (שנעקד"ה כ"ק האדמו"ר רבי שלמה חנוך מראדאמסק זצ"ל, וגם חתנו יחידו הגאון ר' דוד משה ראבינאוויץ ראש ישיבת כתר תורה ראדאמסק ויוצ"ח הי"ד), בדמותו המפוארה בהיותו גאון מובהק ואיש צדיק וחסיד מרומם, הי' מתבלט בין שרידי חסידי ראדאמסק כאחד מנכדי התפא"ש הכי חשובים, והרבה חסידים רצו להכתירו כאדמו"ר מראדאמסק, אבל הרעיון לא יצא מכח אל הפועל.

הוה פקיע שמי' כחריף גדול ובעל דרשן מפורסם, והי' מחדש דרושים וחידושים חרופים ע"ד הפלפול, וגם העלם על גבי הכתב בעטו עט סופר מהיר בסגנון צח ויפה, כמו שמבצבץ ועולה מתוך ספריו הנחמדים. בשנת תרפ"ז הדפיס ספרו **קרנות המזבח**, והוא חיבור יחיד במינו בחריפות ובקיאיות לתרץ בק"מ אופנים קושיות התוס' בסוגיא דמין במינו לא בטל בדם הפר ודם השעיר דעבודת יוהכ"פ. הגאון רבי יוסף חיים זאנענפעלד זצ"ל גאב"ד ירושלים ת"ו כותב לו בהסכמתו: לכבוד גאון עוז חו"ב נהדר ביקר תפארת עד קרנות המזבח ולמעלה אחת עשרה אמה, אל תקרי אמה אלא מאה נכוונתו כי מקודם לא חידש אלא מאה אופנים כמובא בסמוך. וממיוחסי גדולי ישראל זי"ע כבוד שמו מפורסם בגדלו לשם וכו'. הספר נדפס ג"כ בהסכמת הגאון מוה"ר אליהו קלאצקין ז"ל אבד"ק לובלין וירושלים עיה"ק ת"ו, הגאון ר' מאיר יחיאל מאסטראווצא זצ"ל, הגר"מ שפירא ז"ל אבד"ק לובלין, ועוד. כשראה פעם כ"ק האדמו"ר מהר"י מסאטמאר זצ"ל ספרו זה, נענה ואמר שלא עלה על דעתו שהיו באמעריקא גאונים כאלו.

[מהראוי להעתיק דבר נפלא שכותב בהקדמת ספרו הג"ל, שממנו ניכר גודל חריפותו, וז"ל, "החילותי לכתוב את האופנים פלפולים אלה לפני עשרים שנה בהיותי עוד אבד"ק

[1234567]

ביידעטשין בפולין וכמעט נגמר כל הספר, ואח"כ נעשו ימי הרעש מלחמה הנוראה [מלחמ"ע הראשונה] ונשרפו ארמוני וכל הכתבי יד וחידוש"ת, וכל אוצר הספרים שלי עלו על מוקדה, והי' נשכה ממני כל החידושים, ומוגמר בעתיקא קשה מאד, ובעזר השם הזוכר כל הנשכחות החזירו לי משמים אבידתי, וכאן בפ"ק טאראנטא קנדה נתחדשו לי בע"ה עוד ארבעים אופנים"....

[אוצר החכמה]

בשנת תרצ"ח לפ"ק הדפוס בירושלים ת"ו ס' **תורה והלכה**, שהוא ספר שלם ע"ד הדרוש והפולפל על פרשת בראשית לבד. נדפס ממנו גם ספר **קרבן שמואל** (ס' מיוחד של פלפולים וביאורים בעניני קרבנות), וס' **שבעה שבועות** עמ"ס שבועות. גם נדפס ממנו חלופי מכתבים עם הגה"צ ריא"ז מרגליות ז"ל בענין שריפת ספרי מינים בשבת (בסו"ס עמודי ארזים דפו"ח, ירושלים תשנ"ד), והגהות על שו"ת חלקת יואב וקבא דקושייתא (בקובץ "זכור לאברהם", חולון תשנ"ו). הגאון האדיר ר' פינחס הירשפרונג ז"ל שהי' מפורסם בבקיאותו המופלגת אמר פעם לאחד "דו מיינסט איך קען לערנען, דער קרנות המזבח ווען מזוועקט אים אויף פון שלאף, ווי מזוואלט אים געפרעגט קען ער". וכמדומה שמיותר להוסיף על דבריו אלו. נפטר זקן ושבע ימים ביום ה' אלול תשי"א לפ"ק, ומנו"כ בטאראנטא יע"א.

פרטי תולדות ימי חייו הללו הגיעו אלינו מידידינו הרבני החסיד הישיש מו"ה **יחזקאל ישראל חיים לענצקי** שיחי' שהכירו היטב מימי מגוריו בטאראנטא יצ"ו (כי לעת זקנותו הי' סגי נהור ר"ל, והוא הי' בעזרו בעריכת ספריו לדפוס). יברכהו ד' בעזו ותעצומות, וברכות התורה יחולו על ראשו.

ההגהות שלפנינו שנמצאו על גליון ספה"ק ישמח משה ח"ב (דפוס בערלין תרפ"ה, וזהו הציון הראשון להלן, וציון השני הוא עפ"י דפוח"ת ברוקלין תשנ"ח), הגיעו אלינו על ידי האברך היקר מו"ה **דוד מאיר רוס** נ"ו ונערכו ע"י ידידנו האברך היקר מו"ה **אליעזר דוד לענצקי** נ"ו, ישאו ברכה מאת ד'.

פרשת שלח

[דף נר ע"ב מור א, עמ' קצ"ב בדפוח"ח]

על הפסוק שלח לך, שלח לך לדעתך וכו'. וילכו ויבואו, מקיש הליכתם לביאתם (סוטה לה). ע"ן באור החיים מ"ש על הפסוק וילכו ויבואו. ולי נראה על פי מה דאיתא בחידושי אגדות למהרש"א במסכת סוטה (כא) ובספר שבט מישראל סימן א, דמצוה שאינו מחוייב בה, שכרו בעולם הזה, והנה המבואר בקידושין (דף לט) דאי איכא שכר מצוה בהאי ע"מא, הוה ל"י להגן מן החטא, עיי"ש. והנה מה שהקשה באור החיים הא קיימא לן (סוטה כא) דאצולי לא מצלא, לא קשה מידי ☞ לדעת, דהיינו משום דקיימא לן (קידושין לט) שכר מצוה בהאי ע"מא ליכא, והבן.

☞ ומה נעשה שגם המהרש"א הקשה שם מסוטה בקושיית אזה"ה יע"א.

א. כוונתו למהרש"א בח"א, קידושין דף לט: (ד"ה בחזירתו), שהרגיש בקושיא זו, ותירץ שם דאפילו למ"ד (במס' סוטה דף כא) דמצוה אצולי לא מצלא, מ"מ אי קיי"ל שכר מצוה בהאי ע"מא איכא, אז מהרהור חטא אצולי בעידנא דעסק בי, יער"ש. ועי' בפני יהושע שם (ד"ה והא אמר ר"א כו') שכתב ג"כ בדברי המהרש"א. ובעיקר הקושיא עיי"ש בהגהות ברוך טעם והגהות הרד"ל.

[דף נח ע"א טור ב', עמ' ר"ה בדפוח"ח]

על המדרש ויהיו בני ישראל בו, באה"ה, והנה המפרשים דקדקו בפסוק ויהיו בני ישראל במדבר, דתיבת במדבר למה, והנ"ל בזה כמו שדרשו רז"ל (במדב"ד פ"א ז') וידבר ה' אל משה במדבר סיני (במדבר א, א), מה מדבר הפקר לכל אף התורה הפקר לכל, עד כאן. ואם כן הכי נמי נראה לומר כן, ויהיו בני ישראל במדבר, ר"ל כמו מדבר שהיא הפקר כך וכו'.

👉 כן תירץ הטו"ז עה"ת כאן במקומו יע"ש.

פרשת פנחס

[דף פ"א עמוד א' טור ב', עמ' רפ"ו בדפוח"ח]

עה"פ צו את בני ישראל וכו', ברה ועוד נראה לפרש הפסוק הנ"ל וכו', באה"ה, והא דאמר הרהורי עבירה קשה מעבירה (יומא כט) היינו שהוא קשה לשמור ממנו, דהמחשבה אינה כל כך ברשותו כמו המעשה והבן. אבל לענין העונש לא מיירי, דאיך יעלה על הדעת דעונש המחשבה חמור מן מעשה בפועל ממש, אלא ודאי כמ"ש דמעונש לא מיירי, ובאמת אין הקב"ה מצרף מחשבה רעה למעשה בישראל רק בעבודה זרה לחוד👉, וזה ברור לדעתו.

👉 עיין עמודי אש בהקדמה ראש דבר ודף ב' הביא בשם הרמב"ם במורה נבוכים [ח"ג פ"ח] וראב"ן, שפירשו דלא כפרש"י רק דמחשבה גרע דפוגם בדבר הנכבד יותר יע"ש, וזה הפירוש על חטא שחטאנו לפניך בהרהור הלב יע"ש, ועיין דרך פקודיך בהקדמה דף י"ד בזה, ואכמ"ל.

ב. ראה בס' דברי דוד להטורי זהב ז"ל פר' שלח, עה"פ ויהיו בני ישראל וכו', שפירש כן דאחר מעשה מרגלים נעשו ישראל הפקר כמדבר דבכמה דוכתי דרשינן (עי' סנהדרין מט., עירובין נד., נדרים נה., ועוד) דמדבר מורה על הפקר וה"נ נהגו הפקר במצוות, עיי"ש.

ג. בס' שו"ת עמודי אש, להגאון מוה"ר ישראל אייזנשטיין ז"ל אבד"ק באהאפאל (לעמבערג תר"מ לפ"ק, נדפס בהסכמת הרה"ק ר' דוד מטאלנא זצ"ל, הרה"ק ר' יוחנן מראחמיסטריווקא זצ"ל, ועוד), בהקדמת הספר המכונה "ראש דבר" (בר"ה וע"כ נוכל לומר וכו') מביא ע"ד חז"ל הנ"ל דברי הרמב"ם ז"ל במורה נבוכים, ח"ל הרמב"ם, ולי בפירושו פירוש נפלא מאד, והוא שהאדם כשימרה אמנם ימרה מצד המקרים הנמשכים אחרי החומר שלו, כמו שביארתי שהאדם יעשה מרי רק בבהמיות, אבל המחשבה הוא מסגולות האדם הנמשכים אחר צורתו, וכשיחשוב במרי ובעבירה ימרה בנכבד שבשני חלקיו, ואין חטא מי שעבר והעביד עבד סכל, כחטא מי שהעביד בן חורין חשוב, עכ"ל. ומביא שם שהראב"ן בספרו מאמר השכל קלס פירוש זה. והעמודי אש מקשה שם ע"ד היפה מראה בירושלמי מס' פאה (פ"א), ועל החיד"א ז"ל בדבש לפי (מערכת ה' סי' ח'), שפירשו ג"כ בפירוש זה ולא ולא ראו שכבר קדמם הרמב"ם ז"ל.

ד. בהמשך מביא שם קושיית ס' תולדת יעקב, על מה שאנו אומרים בנוסח הווידוי של יוהכ"פ ועל חטא שחטאנו לפניך בהרהור עבירה, ולכאורה קשה דהא קי"ל (יומא דף ל"ו) דמתודין על הקל

[דף פ"א ע"ב טור א', עמ' רפ"ז בדפוח"ח]

בד"ה ועכשיו נחתור ליישב הירושלמי וכו', באה"ה, ונקדים עוד דאיתא בספרים שכתבו דהא דקרבנות ציבור מכפרים הוא רק על הערבות אבל לא גוף החטאים של כל יחיד, עד כאן.

עין של"ה ר"ה, ואלפי יהודה (ע"אש) [נג'אר] שבועות דף ז' [ע"ב, ד"ה במזיד ולא אתרו בי'], ג"כ השגות עליהם.

להוציא החכמה

פרשת ואתחנן

[דף צ"א ע"א טור א', עמ' שכ"א בדפוח"ח]

איתא במדרש הובא בספר כתנות אור בשם הגאון מהרש"ק בספרו ברכת שמואל, וזה תוארו, אמר לו הקב"ה למשה כתבתי עליך שחכם אתה שנאמר (משלי י, ה) חכם לב יקח מצוות, ואתה רוצה ליכנס לארץ, והוא פלא.

לא נמצא שם כלל, רק בנחל קדומים בשמו, והוא בברכת שמואל סוף ברכה.

תחילה, וא"כ הרי כיון שכבר התוודה על העבירה עצמה כ"ש שכבר נכלל בזה וידוי על ההרהור. וע"ז מתרץ העמודי אש דלפ"ד הרמב"ם והראב"ן הנ"ל א"ש, דכיון דהרהורי עבירה קשים יותר מעבירה, כיון שפוגם בהיותר נכבד, א"כ אע"פ שהתוודה על העבירה, מ"מ שוב מתוודה על ההרהור כיון שחמור, ודפח"ח. ועיי"ש שמביא ראי' מדברי התוס' בגיטין (דף ע.) דסברי גם כן כפירוש הרמב"ם, יעוש"ה.

ה. כוונתו הוא להקדמת ספה"ק דרך פקודיך (הקדמה ז'), שהאריך בענין מחשבה רעה, ובפירוש מאמז"ל הנ"ל דהרהורי עבירה קשים מעבירה, ומביא שם מהרבינו יונה בשערי תשובה (שער הקדושה פ"ה) שכתב דהא דמחשב"ר אין הקב"ה מצרף למעשה, היינו דוקא קודם ששנה ושילש בה, אבל לאח"ז מצטרף גם לענין עונש, וזהו דלא בדברי היש"מ דלענין עונש ודאי לא איירי וואולי זה כוונת הערת רבינו. ועי' עוד דרך פיקודיך במל"ת ל"ה, חלק המחשבה אות ב', שהאריך בזה. וראה בספר העקרים (מאמר רביעי פכ"ח), שפי' ג"כ דברי הגמ' לענין עונש, עיי"ש. וע"ע בכן יהוידע (יומא כט. ד"ה ומ"ש). אמנם ראה להלן ביש"מ (בד"ה אבל הנ"ל) שהוא עצמו הרגיש בזה, וכתב דעל זה עולת תמיד מכפרת, דעולה מכפרת על הרהור הלב (ויק"ר פ"ז, ג) וע"ד אנו"ל (במדב"ר פכ"א, כ"א) מעולם לא הי' אדם בירושלים ובידו עון, כיצד תמיד של שחר מכפר על עבירות שבלילה ושל בין הערבים מכפר על עבירות שנעשו ביום, עיי"ש. נראה עוד שם בדרך פיקודיך שפי' מאמז"ל ביומא כט. דהרהורי עבירה קשין דהאפשרות לחטוא קל יותר ואין מונע, עיי"ש. ועיי"ש בח"א מהרש"א (ד"ה הרהורי), ובשפת אמת, מה שפירשו בזה.

ו. כוונתו הוא לציין מראה מקום לדברי הישמח משה בשל"ה הק' מס' ראש השנה פרק תורה אור (אות ה' בדפוח"ח, בד"ה והי' עולה על דעתי וכו'), שכתב שם דבגדי כהונה, וכן קרבנות ציבור וכדו' שמכפרים, אינם מכפרים אלא על הערבות אבל לא על החוטאים עצמם, עיי"ש.

ז. נראה בעליל שיש ט"ס וצ"ל אלופי יהודה נג'אר, והוא ס' אלופי יהודה עמ"ס שבועות להגאון הספרדי מוה"ר יהודה ב"ר יעקב נג'אר זצ"ל מתונים יע"א, נדפס בליווארנו יצ"ו שנת אשריך וטוב לך (תקנ"ד) לפ"ק. ולהיות שאין הספר מצוי נעתיק לשונו, על הגמ' (שבועות דף ז'), ת"ר וכפר על

אוצר החכמה

פרשת עקב

[דף ק"ח ע"א טור ב', עמ' שפ"א בדפוח"ח]

בר"ה בהפטרה, באה"ה, והנה בעושה מצוה על ידי שליח בשכר, הוכחתי דלא הוי מצוה בו יותר [מבשלוחו], רק הוי ממש בעושה בעצמו, דמה שמכובז ממנו ליתן לשליח הוי כמו טירחא בגופו וכו'.

 עיין ילקוט הרועים" הביא ראי' להיפך יע"ש.

אוצר החכמה 1234567

הקודש מטומאות בני ישראל וגו' יש לי בענין זה להביא שלש טומאות, טומאת ע"ז, וטומאת גלוי עריות, וטומאת שפיכות דמים וכו', יכול על ג' טומאות הללו יהא שעיר מכפר, ת"ל מטומאות בני ישראל ולא כל טומאות וכו', [ומקשה הגמ' הא ע"ז היכי דמי, אי במזיד בר קטלא הוא, אי בשוגג בר קרבן הוא] ומתריך הגמ' במזיד ולא אתרו ב' בשוגג ולא אתידע לי' וגו'. וז"ל, "מכאן תמהני עמ"ש הר"ב שני לוחות הברית במס' ר"ה אשר לו וכו', דאין בגדי כהונה מכפרין אלא על הערבות אבל לא על החוטאים בזה בעצמם וכו', עכ"ד, והאלופ"י מאריך כאן אודות הדין ערבות שצריכה כפרה היינו דוקא בשיש בידן למחות, ולעיקר קר' והשל"ה דלמה נחרב הבית אישתמיט מני' דר"ב תוס' סנהדרין (דף לו: ד"ה מיום) שכתבו דה"מ שעשו תשובה, עיי"ש, וע"ע בתוס' זבחים (דף סח:) עיי"ש, ועי' בס' הלכות קטנות (ס"א סי' קל"ד), עיי"ש. ועי' בהגמ"י פ"ג דת"ת, עכ"ד האלופי יהודה.

ח. כוונתו, דהיש"מ בהמשך הדברים (בר"ה אבל באמת זה אינו) מדחה דעה זו, ומסיים, שמע מינה דקרבן ציבור מכפר על גוף עבירה לכל יחיד ויחיד ולא רק על הערבות דוקא. ויצוין שרבינו מביא ענין זה בספרו שו"ת קרבן שמואל (סי' כ"ד אות י"ד), ומפרש בזה הכתוב בפרשת התמיד (במדבר כח, ב), צו את בני ישראל ואמרת אליהם וכו', ויל"ד אמרו אליהם, דהול"ל להם, אבל לפי האמור י"ל הכוונה, דלא תאמר דתמיד מכפר רק על חטא שאין נוגע אליהם רק מה שנוגע על ערבות של אחרים [כדעת השלה"ק], עז"א אליהם דייקא, דמכפר על חטא של עצמם גם כן [כדעת היש"מ והאלופי יהודה], עכ"פ"ח.

ט. הוא בנחל קדומים להרחיד"א, פר' ואתחנן עה"פ אעברה נא וגו', ח"ל, "ואחרי זמן רב בצאתי מעה"ק ועברתי בארץ מצרים שם ראיתי ספר שערי תורה להרב מאר"י זיין ז"ל כת"י, שהביא משם הרב בעל ברכת הזבח [ה"ה מהרש"ק הנ"ל] בספר דרשותיו הנקרא ברכת שמואל שכתב מאמר הלז בנוסח זה, כשרצה משה ליכנס לארץ א"ל הקב"ה משה אני כתבתי עליך שחכם אתה, ואתה רוצה ליכנס לארץ וא"כ אין אני קוברך", עיי"ש.

י. הוא בס' ברכת שמואל עה"ת להגאון הקדמון מוה"ר אהרן שמואל קאידנובר זצ"ל בעל ברכת הזבח ותפארת שמואל (אבי בעל הקב הישר זצ"ל), בפר' וזאת הברכה במאמר האחרון, ומביא שם המדרש בכמה שינויים, וז"ל שם, במדרש ילקוט דהתפלל משה ואמר רבש"ע אם אין אתה מכניסני לארץ בחיים הנח אותי בחיים בחוצה לארץ, ואם לאו תכניסני לאחר מותי לא"י, אמר הקב"ה למשה אני כתבתי עליך שחכם אתה ואתה רוצה ליכנס לא"י, וא"כ אין אני קוברך, והוא תמוה, ועיי"ש שמפרש המדרש בכמה אנפין.

יא. כפי הנראה כוונתו הוא לס' ילקוט הרועים, להגאון מוה"ר שמעון בצלאל ניימאן ז"ל מטארנא, באות מ', עיי"ש שהאריך בזה. וע"ע בשו"ת בית שערים (להגאון ר' עמרם בלום אבד"ק אופאלו הי"ד) יו"ד ח"ב סי' שס"ז, שהאריך בדברי הישמח משה והילקוט הרועים, עיי"ש.

חזונו זרענו עלותנו

חידושי ופולמוסי
דאורייתא

